

Iluzoryczna ochrona środowiska wodnego

Wprowadzanie do rzek zasolonych wód z kopalń węgla kamiennego

WITOLD WILK

Wprowadzanie do wód powierzchniowych zasolonych wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych przez kopalnie węgla kamiennego w województwie śląskim odbywało się zasadniczo zgodnie z obowiązującymi regulacjami, jednak w sposób, który nie zapewniał ograniczenia negatywnego oddziaływania na środowisko¹. Uśrednione zasolenie całości zrzucanych w latach 2020–2023 wód kopalnianych kształtowało się na poziomie ok. 8 g/l i było większe niż przeciętne zasolenie wód Bałtyku, wynoszące ok. 7 g/l. W kontrolowanych spółkach górniczych tylko ok. 18% ich wód zostało zagospodarowanych, tzn. nie trafiło do wód powierzchniowych. W wodach kopalnianych, w latach 2020–2023, odprowadzono łącznie 5,9 mln ton soli, z tego do dorzecza Odry 2,2 mln ton i Wisły 3,7 mln ton. Przyczyniało się do tego określenie mało rygorystycznych wymogów w pozwoleniach wodnoprawnych wydawanych spółkom górniczym.

Wprowadzenie

Oddziaływanie górnictwa węgla kamiennego na jakość wód powierzchniowych postrzegane jest głównie przez pryzmat wprowadzania do środowiska zasolonych wód pochodzących z odwodnienia zakładów

górnicznych. Wpływa to negatywnie na ekosystem rzek oraz ogranicza możliwości wykorzystania wód powierzchniowych do celów gospodarczych i komunalnych² – i to nie tylko na obszarze województwa śląskiego. Lokalne ciekły powierzchniowe,

¹ Artykuł opracowano na podstawie Informacji o wynikach kontroli NIK: *Wprowadzanie do rzek zasolonych wód z kopalń węgla kamiennego województwa śląskiego*, nr ewid. 4/2025/P/24/058/LKA. Dalej: Informacja o wynikach kontroli.

² Jak podaje A. Smoliński, wśród negatywnych wpływów wód słonych na środowisko wymienić należy przede wszystkim niszczenie mikroorganizmów powodujących samooczyszczanie się wód, a co za tym idzie, wzrost zanieczyszczenia wód masą organiczną, zmiany we florze i faunie ekosystemów wodnych, łącznie z wyginięciem gatunków, a w skrajnych przypadkach całkowity zanik życia biologicznego w środowiskach wodnych. A. Smoliński: *Gospodarka zasolonymi wodami kopalnianymi*, „Prace Naukowe GIG – Górnictwo i Środowisko” nr 1/2006, s. 8.

do których trafiają wody pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych, są dopływami Odry i Wisły, co skutkuje podwyższonymi stężeniami chlorków i siarczanów na całej długości tych rzek.

Latem 2022 r. w wodach dorzecza Odry zaobserwowano masowe śnięcie ryb – na odcinku kilkuset kilometrów oprócz nich wymierały, na niespotykaną dotychczas skalę, również inne organizmy, w tym bezkręgowce. Według raportu Instytutu Ochrony Środowiska – Państwowego Instytutu Badawczego, od końca lipca do 12 września 2022 r. wydobyto ponad 249 ton śniętych ryb różnych gatunków, w tym podlegających ochronie oraz mięczaków. Wskazano jednocześnie, że z racji wielkości skali oraz zasięgu przestrzennego zjawiska i braku możliwości odłowu wszystkich śniętych organizmów można zakładać, że rzeczywista skala katastrofy ekologicznej jest większa³. Zdaniem ekspertów jej przyczyną była toksyna wytwarzana przez glony *Prymnesium parvum*

(tzw. złote algi), których naturalnym środowiskiem są zasolone wody⁴. Niewątpliwie duży wpływ na zasolenie wód dorzecza Odry, zwłaszcza w jej górnym odcinku, mają wody pochodzące z odwodnienia kopalń węgla kamiennego województwa śląskiego. Warto podkreślić, że nie tylko do wód dorzecza Odry, ale również Wisły zrzucane są znaczne ich ilości, a stężenia chlorków i siarczanów w tych wodach są na porównywalnym poziomie.

W maju 2025 r. do Marszałka Sejmu RP wpłynął poselski projekt ustawy o uznaniu osobowości prawnej rzeki Odry⁵ przewidujący przyznanie jej m.in. prawa do ochrony przed nieuprawnioną ingerencją, w szczególności do wolności od zanieczyszczeń i prawa do odszkodowania za wyrządzone szkody⁶. Zakłada, że zasoby Odry stanowią jej własność, a gospodarcze i rekreacyjne wykorzystanie rzeki może odbywać się zgodnie z porozumieniami zawartymi w trybie i na zasadach określonych w projekcie. W ochronie interesów Odry

³ *Wstępny raport Zespołu ds. sytuacji na rzece Odrze* pod red. A. Kolady, Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy, s. 253, <<https://ios.edu.pl/wp-content/uploads/2022/10/Wstepny-raport-zespołu-ds.-sytuacji-na-rzece-Odrze.pdf>>, (dostęp 8.1.2026).

⁴ Jak podano w raporcie, szeroko zakrojone badania przeprowadzone po zaobserwowaniu dramatycznego śnięcia ryb na obszarze dorzecza Odry wskazały, że przyczyną katastrofy ekologicznej były glony *Prymnesium parvum*, bytujące w środowiskach słonych i słonawych (o dużej przewodności elektrolitycznej właściwej). Na podstawie wyników badań stwierdzono, że warunki środowiskowe panujące w wodach dorzecza Odry w lipcu i sierpniu 2022 r., tj. wysoka przewodność elektrolityczna właściwa oraz wysokie stężenie jonów chlorkowych, siarczanowych i sodowych, wysoka temperatura, niski stan wód i wolny ich przepływ, a także duże nasłonecznienie, były optymalne dla rozwoju *Prymnesium parvum* i umożliwiły rozwój i zakwit tych glonów. Ibidem, s. 5.

⁵ Druk nr 2082, <<https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/druk.xsp?nr=2082>> (dostęp 8.1.2026). Zaznaczyć należy, że przedmiotem niniejszego artykułu nie jest analiza projektu ustawy, a jedynie wskazanie nowych, istotnych rozwiązań prawnych mających służyć ochronie przyrody. Wnikliwą analizę prawną projektu ustawy przedstawił M. Kućka: *Czy rzekom należy przyznać osobowość prawną?*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2025, z. 2, s. 309-334.

⁶ W preambule wskazano, że uznanie osobowości prawnej rzek lub innych ekosystemów jest skuteczną odpowiedzią na obecne wyzwania dotyczące ochrony przyrody i ważną strategią odbudowania relacji pomiędzy człowiekiem a naturą.

i w dochodzeniu jej praw przed sądami i organami administracji oraz przy zawieraniu wskazanych porozumień, w imieniu rzeki występuje Komitet Reprezentantów Odry, składający się z 15 członków powoływanych przez ministra właściwego ds. środowiska. W wypadku naruszenia jej praw, Komitet Reprezentantów może wytoczyć powództwo przeciwko sprawcy szkody i żądać przywrócenia stanu pierwotnego lub stanu do niego zbliżonego, a jeśli to nie będzie możliwe – naprawienia szkody przez zapłatę odszkodowania. Organem doradczym Komitetu Reprezentantów jest Komitet Naukowy Odry, składający się z 10 członków (dwóch powoływanych przez Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie⁷ i ośmiu wybieranych przez Komitet Reprezentantów Odry)⁸.

W uzasadnieniu projektu wskazano, że celem ustawy jest zagwarantowanie skutecznej ochrony prawnej dla całego ekosystemu Odry oraz stworzenie mechanizmów współpracy międzyinstytucjonalnej do zapewnienia szeroko rozumianego zdrowia i dobrostanu rzeki. Zdaniem projektodawców dotychczasowe metody ochrony zasobów wodnych

okazały się nieskuteczne, a wśród przyczyn katastrofy ekologicznej z 2022 r. należy wskazać bardzo duży poziom zanieczyszczenia i brak swobodnego przepływu rzeki. Nadto zapewnienie wysokiej jakości wód jest utrudnione przez wielość podmiotów oraz rozmytą odpowiedzialność za osiągnięcie konkretnych celów w tym zakresie⁹. Warto zaznaczyć, że działania na rzecz nadania osobowości prawnej ekosystemom w celu ich ochrony, regeneracji i zachowania naturalnej ewolucji, znalazły przełożenie w porządkach prawnych niektórych państw na świecie¹⁰. W ocenie J. Bieluka, zasadniczym motywem prób wprowadzania tego rodzaju konstrukcji jest niewydolność dotychczasowego systemu ochrony środowiska i szukanie instrumentów bardziej skutecznych, na podstawie innego niż panujący powszechnie światopogląd. Zmiana zapatrywania na naturę w kontekście podmiotowości pozwoli dostrzec więcej problemów i lepiej ją chronić. Potrzeba ochrony natury jest obecnie bez wątpienia uznawana przez wszystkie społeczeństwa, niezależnie od orientacji kulturowej¹¹. W ramach dalszych prac nad projektem, w grudniu 2025 r. został

⁷ Dalej: Wody Polskie.

⁸ Ibid., s. 1-7.

⁹ Tamże, s. 12, 14.

¹⁰ Uznanie za podmiot prawa ekosystemów: Te Urewera – obszar lasów w surowym terenie górzystym na Wyspie Północnej w Nowej Zelandii w 2014 r. <<https://www.environmentguide.org.nz/regional/te-urewera-act/>> (dostęp 9.1.2026); Whanganui – rzeka na Wyspie Północnej w Nowej Zelandii w 2017 r. <<https://www.environmentguide.org.nz/regional/te-awa-tupua-whanganui-river-claims-settlement/>> (dostęp 9.1.2026); Mar Menor – przybrzeżna laguna morska w południowo-wschodniej Hiszpanii w regionie Murcji w 2022 r. <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-16019>> (dostęp: 9.1.2026).

¹¹ J. Bieluk: *River as a Legal Person*, „Studia Iuridica Lublinensia” nr 2/2020, s. 20. Natomiast M. Kućka uważa, że z perspektywy prawa cywilnego nie jest zasadne nadawanie osobowości prawnej rzece. Jego zdaniem, prawo prywatne nie jest właściwe do regulowania zarządu zasobami i rzeki rozumianego jako kształtowanie praw i obowiązków zbiorowości ludzi, zaś co do możliwości dochodzenia ochrony przed sądem istnieje ona niezależnie od nadania rzece osobowości prawnej. Zwraca uwagę na wiele wątpliwości dotyczących przyjęcia

on przekazany do I czytania w komisjach (tj. Komisji Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej oraz Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa), a następnie został z nich wycofany.

Ilość i jakość wód podziemnych dopływających do wyrobisk górniczych zależy głównie od lokalnych warunków hydrogeologicznych oraz głębokości zalegania kopaliny. Jakość jest ściśle związana z charakterem utworów nadkładowych¹² oraz głębokością wyrobisk. Dopływy do wyrobisk z reguły maleją wraz z ich głębokością¹³. Jednak coraz głębsza eksploatacja złóż i konieczność ochrony czynnych kopalń przed zagrożeniem wodnym przyczyniają się do wzrostu koncentracji chlorków i siarczanów w wodach kopalnianych wprowadzanych do wód powierzchniowych¹⁴, pomimo malejącej liczby czynnych zakładów i spadku wielkości wydobycia¹⁵. Chociaż

wydobycie węgla kamiennego w ostatnich dwudziestu latach zmalało o połowę, to zrzut wód kopalnianych, w tym wysoko zasolonych, utrzymuje się wciąż na stałym poziomie, co świadczy o tym, że ten problem będzie istniał także w przyszłości¹⁶. Dlatego tak istotne jest wdrożenie metod mających na celu ograniczenie skali zrztu wód kopalnianych lub kontrolowanego ich dozowania do wód powierzchniowych w sposób ograniczający negatywne oddziaływanie na środowisko wodne.

Wśród metod górniczo-geologicznych stosowanych w tym celu wyróżnia się:

- magazynowanie słonych wód w zrobach poeksploatacyjnych;
- zatłaczanie słonych wód do nieczynnych wyrobisk górniczych;
- ograniczanie dopływu wód do wyrobisk kopalnianych;

takiego rozwiązania w polskim systemie prawa. Wskazał, że w literaturze podkreśla się, iż nadanie rzekom (elementom natury) osobowości prawnej może być konieczne, bowiem obowiązujące przepisy prawa są niewystarczające, jednak jego zdaniem osobowość prawna jest zbędna lub nieadekwatna do celu, do którego chce się ją wykorzystać, na przykład do ochrony środowiska. Trzeba więc w pierwszej kolejności poprawiać egzekwowanie obecnych rozwiązań i zmieniać te, które nie działają. Zwrócił uwagę, że „przy dyskusji dotyczącej ochrony środowiska i wykorzystania w tym celu osobowości prawnej bardzo często popełnia się błąd komparatystyczny, który polega przede wszystkim na tym, że nie próbuje się zrekonstruować stanu prawnego dotyczącego ochrony środowiska w całości w referowanym i w rodzimym porządku prawnym, a robi się to wybiórczo, hasłowo. Następnie z porównywanego systemu prawnego, w którym przyznano osobowość prawną rzece, przenosi się to rozwiązanie na rodzimy grunt, twierdząc głośno, że taki transplant okaże się efektywniejszy niż dotychczasowe regulacje prawne. Tymczasem taki przeszczep – pisząc obrazowo – nie przyjmie się (a jeśli nawet, to nie wywoła zamierzonego skutku: diametralnej poprawy stanu przyrody), jeśli nie będzie pasował do systemu, do którego jest wprowadzany”. M. Kućka, op.cit., s. 331-333.

¹² Skład chemiczny wody podziemnej jest bezpośrednio kształtowany przez skały i gleby, przez które przepływa.

¹³ R. Lach, P. Łabaj, J. Bondaruk, A. Magdziorz: *Monitoring wód kopalnianych odprowadzanych do rzek*, „Prace Naukowe GIG – Górnictwo i Środowisko” nr 1/2006, s. 98.

¹⁴ G. Strozik: *Bilans i kierunki użycia słonych wód kopalnianych z czynnych i zlikwidowanych kopalń węgla kamiennego z uwzględnieniem ich zagospodarowania w podziemnych technologiach górniczych*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk”, nr 98/2017, s. 199.

¹⁵ W Polsce od wielu lat obserwuje się spadek wydobycia węgla kamiennego. W 2004 r. wydobyto 100,1 mln ton węgla kamiennego, w 2010 r. – 76,2 mln ton, w 2015 r. – 72,2 mln ton, w 2020 r. – 54,4 mln ton, a w 2024 r. – 44,0 mln ton. W ostatnich dwudziestu latach jego wydobycie zmniejszyło się o ponad połowę (w 2024 r. wydobycie węgla kamiennego stanowiło 44,0% wydobycia z 2004 r.). <<https://polskirynekwegla.pl/raport-dynamiczny/wydobycie-i-sprzedaz-wegla-kamiennego-ogolem>> (dostęp 15.9.2025).

¹⁶ G. Strozik, op.cit., s. 200-201.

- zatłaczanie słonych wód do górotworu utworami zlokalizowanymi w wyrobiskach górniczych;
- wybór do eksploatacji pokładów charakteryzujących się dopływem wód kopalnianych o możliwie najmniejszym ładunku soli¹⁷.

Z kolei stosowane metody zagospodarowania słonych wód kopalnianych polegają na:

- odsalaniu wód i produkcji soli¹⁸;
- wykorzystaniu słonych wód w podziemnych technologiach górniczych, w tym wypełnianiu pustek podziemnych mieszaninami popiołowo-wodnymi;
- zraszaniu ładunków kruszyw i węgla;
- wykorzystaniu słonych wód w procesach przerobczych;
- zastosowaniu jako ciecze chłodzące w procesie schładzania¹⁹.

W ocenie G. Strozika, obecnie jedyną formą zagospodarowania większych ilości słonych wód kopalnianych jest ich zastosowanie jako składnika mieszanin popiołów, względnie innych odpadów przemysłowych, środków wiążących i wody do wypełniania pustek podziemnych. Ta metoda

poprawia warunki prowadzenia robót górniczych, nie wymaga ponoszenia dużych nakładów inwestycyjnych i redukuje koszty z tytułu opłat za usługi wodne²⁰. Jednak skala zagospodarowania wód kopalnianych w powyższy sposób jest niewielka w porównaniu z ilością wód wprowadzanych do cieków powierzchniowych.

Wyróżnia się także metody ograniczania zrzutu zasolonych wód kopalnianych, po ich wypompowaniu na powierzchnię, które polegają na:

- recyrkulacji wód zasolonych²¹,
- zatłaczaniu płytkim lub głębokim²²,
- retencji i kontrolowanym zrzucie wód kopalnianych do wód powierzchniowych z uwzględnieniem różnic w chłonności rzeki, uzależnionym od wartości przepływów średnioniskich i średniorocznych (tzw. metoda hydrotechniczna)²³.

Zdaniem R. Lacha, P. Łabaję, J. Bondaruka i A. Magdziorza zasadniczą rolę w ograniczeniu zasalania Wisły i Odry oraz ich dopływów będą spełniały systemy hydrotechniczne (systemy retencyjno-dozujące). Te rozwiązania wymagają opracowania systemów ciągłego monitorowania

¹⁷ M. Chaber, K. Krogulski: *Problematyka wód słonych w górnictwie węgla kamiennego*, „Wiadomości Górnicze” nr 7-8/1998 r., s. 326-328; A. Smoliński, op.cit., s. 11-12.

¹⁸ Jednak wytwarzanie soli warzonej z solanek odpadowych jest znacznie trudniejsze niż solanki nasyconej, otrzymanej przez ługowanie pokładów soli. Solanki odpadowe są znacznie bardziej zanieczyszczone innymi związkami chemicznymi. M. Turek, E. Laskowska, K. Mitko, A. Jakóbk-Kolon: *Mało energochłonna utylizacja zasolonych wód kopalnianych w zintegrowanym systemie membranowo-wyparnym*, „Maszyny Górnicze” nr 1/2018, s. 41.

¹⁹ M. Chaber, K. Krogulski, op. cit., s. 328-330; A. Smoliński, op. cit., s. 12-13; G. Stozik, op. cit., s. 203-204.

²⁰ G. Stozik, op.cit., s. 204, 208.

²¹ Wykonanie otworów tłocznych do drenowanych przez kopalnie wodonośnych utworów karbonu, a następnie wprowadzanie do nich pod ciśnieniem słonej wody.

²² Zatłaczanie wód słonych odpowiednio do utworów karbonu oraz do utworów dolnego karbonu i dewonu (różnice między nimi polegają nie tylko na głębokościach odwiertów, ale przede wszystkim na uwarunkowaniach geologicznych).

²³ M. Chaber, K. Krogulski, op.cit., s. 326-328; A. Smoliński, op.cit., s. 12.

Tabela 1. Ilość wód kopalnianych i ładunków soli zrzucanych przez wszystkie kopalnie węgla kamiennego woj. śląskiego w latach 2020–2023

Dorzecze Odry i Wisły		2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.	Razem
Ilość wód kopalnianych	[mln m ³]	179,61	183,63	187,36	182,91	733,51
w tym dorzecze Odry		64,86	65,34	67,41	66,91	264,52
w tym dorzecze Wisły		114,75	118,29	119,95	116,00	468,99
Ładunek soli	[mln ton]	1,50	1,43	1,45	1,53	5,91
w tym dorzecze Odry		0,55	0,51	0,60	0,55	2,21
w tym dorzecze Wisły		0,95	0,92	0,85	0,98	3,70
Średnie zasolenie	[g/l]	8,30	7,80	7,70	8,40	8,10
w tym dorzecze Odry		8,50	7,80	8,90	8,30	8,30
w tym dorzecze Wisły		8,20	7,80	7,10	8,40	7,90

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie wyników kontroli.

zarówno ilości, jak i jakości zrzucanych wód, a także monitoringu przed i za zrzutem w rzekach²⁴.

Wskazane powyżej metody mają za zadanie ograniczenie skali zrzutu wód kopalnianych do wód powierzchniowych lub dozowanie ich w sposób zapewniający zminimalizowanie negatywnych oddziaływań na środowisko. Mając na uwadze, że odwadnianie zakładów górniczych jest niezbędne w procesie wydobywania węgla kamiennego w celu ochrony przed zagrożeniem wodnym, konieczne jest wdrożenie metod, których efekty ograniczą stężenia soli w rzekach.

NIK już w 1999 r. w ramach kontroli dotyczącej realizacji opłat i kar za zasolenie wód powierzchniowych i emisję dwutlenku siarki oraz tlenków azotu i ich wykorzystania²⁵, informowała o znacznych ilościach odprowadzanych wód kopalnianych

i bardzo wysokich stężeniach soli, a także o niskim stopniu ich zagospodarowania. Po ponad dwóch dekadach niewiele się zmieniło. Ostatnia kontrola wykazała, że większość zasolonych wód kopalnianych kierowano do wód powierzchniowych (ok. 82%), w tym tylko częściowo z zastosowaniem metody hydrotechnicznej, a jedynie ok. 18% słonych wód była zagospodarowana. W latach 2020–2023 wszystkie kopalnie węgla kamiennego z województwa śląskiego wprowadziły do wód powierzchniowych łącznie 733,5 mln m³ wód kopalnianych, z tego na obszarze dorzecza Odry 264,5 mln m³ i Wisły 469,0 mln m³. Ilość ta przekracza objętość jeziora Śniardwy – największego w Polsce²⁶ – która wynosi 658 mln m³. W wodach kopalnianych odprowadzono łącznie 5,9 mln ton soli, z tego do dorzecza Odry 2,2 mln ton i Wisły

²⁴ R. Lach, P. Łabaj, J. Bondaruk, A. Magdziorz, op.cit., s. 114.

²⁵ Informacja o wynikach kontroli, nr ewid. 209/1999/P/1998/088/DOC.

²⁶ <http://encyklopedia.warmia.mazury.pl/index.php/Jezioro_%C5%9Aniardwy> (dostęp 8.10.2025).

3,7 mln ton. Średniorocznie było to ok. 1,5 mln ton soli. Uśrednione zasolenie całości zrzuconych, w latach 2020–2023, wód kopalnianych wyniosło ok. 8,1 g/l i było większe niż przeciętne zasolenie wód Bałtyku, które wynosi ok. 7 g/l²⁷.

Mając na uwadze ilość i jakość wód kopalnianych odprowadzanych do wód powierzchniowych oraz skutki katastrofy ekologicznej na obszarze dorzecza Odry latem 2022 r., zasadne było dokonanie oceny realizacji obowiązków wynikających z przepisów prawa i pozwoleń wodnoprawnych w zakresie korzystania z wód przez podmioty odprowadzające je z zakładów górniczych, a także prawidłowości wykonywania zadań przez organy odpowiedzialne za wydawanie tych pozwoleń i egzekwowanie wynikających z nich obowiązków. Badaniem objęto cztery podmioty, które odprowadzają największe ilości wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych znajdujących się na terenie

województwa śląskiego²⁸ oraz organy Wód Polskich (tj. Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gliwicach²⁹, Zarządy Zlewni w Gliwicach i Katowicach), a także Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach.

Mało rygorystyczne wymogi pozwoleń

Zgodnie z art. 389 pkt 1 ustawy z 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne³⁰ na usługi wodne wymagane jest pozwolenie wodnoprawne³¹. W myśl art. 35 ust. 3 pkt 5 obejmują one wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, w tym także do urządzeń wodnych. Z kolei ściekami w rozumieniu tej ustawy są m.in. wody pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych³². Pozwolenie wodnoprawne na wprowadzanie ścieków do wód wydaje się w drodze decyzji administracyjnej na okres nie dłuższy niż 10 lat³³, a organami do tego uprawnionymi są Wody Polskie³⁴ oraz minister właściwy do spraw gospodarki wodnej³⁵.

²⁷ <<https://frug.ug.edu.pl/wp-content/uploads/2023/05/modul-III.1-czesc-merytoryczna.pdf>> (dostęp 10.10.2025).

²⁸ Były to: Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. w Jastrzębiu Zdroju, Polska Grupa Górnicza S.A. w Katowicach, Przedsiębiorstwo Gospodarki Wodnej i Rekultywacji S.A. w Jastrzębiu Zdroju oraz Spółka Restrukturyzacji Kopalni S.A. w Bytomiu. Podmioty te odprowadzają łącznie ok. 80% wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych na terenie województwa śląskiego.

²⁹ Dalej: RZGW.

³⁰ Dz.U. z 2025 r. poz. 960, ze zm., dalej: Prawo wodne.

³¹ Zgodnie z art. 182 ustawy z 27.4.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2025 r. poz. 647, ze zm.), pozwolenie wodnoprawne na wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi nie jest wymagane w wypadku obowiązku posiadania pozwolenia zintegrowanego. Wtedy pozwolenie zintegrowane musi spełniać wymagania określone dla pozwolenia wodnoprawnego na wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi (art. 211 ust. 1 ww. ustawy). W pozwoleniu zintegrowanym ustala się warunki emisji na zasadach określonych dla pozwolenia wodnoprawnego na wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, bez zalecania jakiegokolwiek techniki czy technologii. Organem właściwym w sprawie wydania pozwolenia zintegrowanego jest starosta (prezydent miasta na prawach powiatu) albo marszałek województwa.

³² Z wyjątkiem wód wtłaczanych do górotworu, jeżeli rodzaje i ilość substancji zawartych w wodzie wtłaczanej do górotworu są tożsame z rodzajami i ilościami substancji zawartych w pobranej wodzie, z wyłączeniem niezanieczyszczonych wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych (art. 16 pkt 61 lit. e Prawa wodnego).

³³ Art. 400 ust. 1 i 2 Prawa wodnego.

³⁴ Dyrektor zarządu zlewni Wód Polskich albo dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej Wód Polskich.

³⁵ Jeżeli wnioskodawcą są Wody Polskie.

Ustawowy obowiązek posiadania pozwolenia wodnoprawnego na odprowadzanie wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych został spełniony przez kontrolowane spółki. W toku kontroli nie stwierdzono nielegalnego odprowadzania wód kopalnianych. Na ogół podmioty prawidłowo spełniały warunki określone w pozwoleniach wodnoprawnych, w tym dotyczące przestrzegania limitów ilości i jakości zrzucanych wód kopalnianych, wymaganej częstotliwości prowadzenia pomiarów jakości ścieków, utrzymania we właściwym stanie urządzeń wodnych i cieków naturalnych w obrębie wylotów. Niemniej wymagania określone w pozwoleniach nie były rygorystyczne i uwzględniały warunki korzystania z wód przedstawione przez samych zainteresowanych we wnioskach o ich wydanie, a nawet korzystniejsze od wnioskowanych³⁶.

Zgodnie z § 12 rozporządzenia Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z 12 lipca 2019 r. w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego oraz warunków, jakie

należy spełnić przy wprowadzaniu do wód lub do ziemi ścieków, a także przy odprowadzaniu wód opadowych lub roztopowych do wód lub do urządzeń wodnych³⁷ najwyższe dopuszczalne wartości chlorków w wodach kopalnianych nie powinny przekroczyć 1000 mg/l, a siarczanów 500 mg/l. Dodatkowo wody pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych, niezależnie od sumy stężeń chlorków i siarczanów, mogą być wprowadzane do śródlądowych wód powierzchniowych płynących, jeżeli sumaryczna zawartość stężeń chlorków i siarczanów, wyliczona przy założeniu pełnego wymieszania³⁸, nie przekroczy w nich 1000 mg/l. Jeżeli jednak nie można spełnić tych warunków, a zastosowanie dostępnych technik i technologii oczyszczania ścieków oraz zmiana w procesie produkcji są niemożliwe lub ekonomicznie nieuzasadnione, można dopuścić wzrost sumarycznego stężenia chlorków i siarczanów do wartości większej niż 1000 mg/l (w rozporządzeniu nie określono jednak górnego limitu stężeń), o ile nie spowoduje to szkód

³⁶ W toku kontroli stwierdzono jeden przypadek, w którym podmiot górniczy wnioskował o określenie w pozwoleniu wodnoprawnym dopuszczalnego stężenia chlorków w wodach kopalnianych na poziomie 45 000 mg/l i siarczanów 2500 mg/l, przy jednoczesnym spełnieniu dodatkowego warunku nieprzekraczania 1000 mg/l sumarycznej zawartości stężeń chlorków i siarczanów w wodach płynących po pełnym wymieszaniu z wodami kopalnianymi. Jednak w wydanym pozwoleniu nie określono dodatkowego warunku, w związku z tym podmiot nie był zobowiązany do jego przestrzegania. Informacja o wynikach kontroli, s. 31-32.

³⁷ Dz.U. poz. 1311, dalej: rozporządzenie w sprawie substancji szkodliwych dla środowiska wodnego.

³⁸ W rozporządzeniu nie określono sposobu obliczania pełnego wymieszania wód kopalnianych z wodami płynącymi (tj. miejsca, w którym ścieki rozprzestrzeniają się na całą powierzchnię przekroju strumienia cieku powierzchniowego, w efekcie następuje wyrównanie się stężeń wszystkich składników ścieków w całej objętości wody). W literaturze przedmiotu wskazuje się kilka sposobów obliczania tego miejsca, korzystając ze wzorów: Fishera, Rutherforda, Jirka i Rupa. Odległość, na jakiej następuje całkowite wymieszanie, uwarunkowana jest takimi czynnikami, jak: kształt rzeki (meandry, wyspy), występowanie roślinności na trasach zalewowych i w korycie rzeki, ukształtowanie i budowa dna, wymiary koryta rzeki (głębokość, szerokość), prędkość przemieszczania się wód odbiornika, rodzaj oraz miejsce usytuowania wylotu ścieków. Wyznaczenie odległości, na której nastąpi pełne wymieszanie należy rozpatrywać w danym przekroju rzeczonym w dwóch wymiarach – poprzecznym i pionowym. A. Skowysz: *O wykorzystaniu wzorów empirycznych do obliczania długości drogi pełnego wymieszania ścieków zrzucanych do rzek i kanałów*, „Przegląd Naukowy – Inżynieria i Kształtowanie Środowiska” nr 53/2011 r., s. 238-242.

w środowisku wodnym i nie utrudni korzystania z wód przez innych użytkowników.

Określone przez organy Wód Polskich w pozwoleniach wodnoprawnych dopuszczalne wartości ilości oraz stężeń chlorków i siarczanów w odprowadzanych wodach kopalnianych, w większości wypadków (97%) odpowiadały wartościom deklarowanym przez podmioty we wnioskach o wydanie pozwolenia. Spośród 66 pozwoleń wodnoprawnych³⁹ zaledwie w ośmiu (12%) określono wartości chlorków w odprowadzanych wodach kopalnianych nieprzekraczające 1000 mg/l i jednocześnie siarczanów nieprzekraczające 500 mg/l. Tylko w trzech przypadkach (5%) dopuszczono sumaryczną wartość stężeń chlorków i siarczanów nieprzekraczającą 1000 mg/l w wodach płynących po wymieszaniu z wodami kopalnianymi. Natomiast w pozostałych 55 pozwoleniach (aż 83%) dopuszczono sumaryczne stężenia chlorków i siarczanów w wodach płynących większe niż 1000 mg/l. W ostatnim przypadku zrzut wód kopalnianych o dowolnych stężeniach chlorków i siarczanów wymagał – zgodnie z § 12 ust. 3 ww. rozporządzenia – spełnienia warunków niepowodowania szkód w środowisku wodnym i nieutrudniania korzystania z wód przez innych użytkowników. Przepis ten, stanowiąc wyjątek od zakazu odprowadzania ścieków o ponadnormatywnych wartościach zanieczyszczeń, był traktowany przez organy wydające pozwolenia wodnoprawne niemalże

jako reguła, bez weryfikowania okoliczności uzasadniających jego zastosowanie⁴⁰. W praktyce skutkowało to odprowadzaniem wód kopalnianych o dowolnie wysokich stężeniach chlorków i siarczanów, odpowiadających ich naturalnemu składowi, a także oczekiwaniom samych podmiotów górniczych. Niektóre z tych pozwoleń dopuszczały odprowadzanie wód o zasoleniu porównywalnym do wód Morza Śródziemnego, jednego z najbardziej zasolonych mórz w Europie (36-39 g/l).

W większości pozwoleń wodnoprawnych wydanych przez organy Wód Polskich, przedsięwzięcia i działania ograniczające negatywne oddziaływanie na środowisko wodne określano na bardzo ogólnym poziomie lub w ogóle ich nie formułowano⁴¹. Przykładowo: sedymentacja w osadnikach wód kopalnianych, czyszczenie osadników, doszczelnianie zrobów, ograniczenia dopływu zasolonych wód do wyrobisk, otamowanie wyrobisk czy bieżące prowadzenie zabiegów hydrotechnicznych. Ustalone w pozwoleniach działania służące ograniczeniu negatywnych oddziaływań na środowisko były tożsame z tymi przedstawionymi przez samych zainteresowanych we wnioskach o wydanie pozwolenia. Wskazać należy, że określanie na tak ogólnym poziomie niezbędnych działań prośrodowiskowych ograniczało możliwość późniejszej ich weryfikacji i oceny, w jakim stopniu zostały zrealizowane.

³⁹ W okresie objętym kontrolą, tj. w latach 2020–2023, obowiązywało 66 pozwoleń wodnoprawnych na wprowadzanie do wód powierzchniowych wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych znajdujących się na terenie woj. śląskiego.

⁴⁰ Informacja o wynikach kontroli, s. 13-15.

⁴¹ Obowiązek ustalania w pozwoleniach wodnoprawnych przedsięwzięć i działań ograniczających negatywne oddziaływanie na środowisko wodne wynika z art. 403 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 pkt 16 Prawa wodnego.

Tabela 2. Stężenia siarczanów w wodach kopalnianych wg pozwoleń wodnoprawnych

Lp.	Przedział wartości stężeń siarczanów [mg/l]	Liczba pozwoleń
1.	do 500	9
2.	od 501 do 1 000	20
3.	od 1 001 do 2 000	32
4.	od 2 001 do 3 100	5
Razem		66

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie wyników kontroli.

Tabela 3. Stężenia chlorków w wodach kopalnianych wg pozwoleń wodnoprawnych

Lp.	Przedział wartości stężeń chlorków [mg/l]	Liczba pozwoleń
1.	do 1000	15
2.	od 1 001 do 5 000	12
3.	od 5 001 do 10 000	18
4.	od 10 001 do 20 000	7
5.	od 20 001 do 30 000	9
6.	od 30 001 do 63 200	5
Razem		66

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie wyników kontroli.

Co więcej, te działania nie korelowały z ilością i jakością odprowadzanych wód kopalnianych, bowiem niemal takie same działania ustalane były w decyzjach dopuszczających relatywnie niskie stężenia zanieczyszczeń, jak i zdecydowanie wyższe. Wszystko to w praktyce pozwala podmiotom wykazywać wywiązywanie się z realizacji zadań nawet w sytuacji wykonania ich w stopniu minimalnym albo sporadycznie, co tylko pozornie zabezpieczało ochronę zasobów wodnych.

Nierzetelna analiza informacji

Organy Wód Polskich nierzetelnie weryfikowały informacje przedsiębiorców uzasadniające odprowadzanie wód

kopalnianych o zwiększonym stężeniu chlorków i siarczanów. W toku postępowania administracyjnego w sprawie wydania pozwolenia wodnoprawnego nie przeprowadzono oceny możliwości zastosowania dostępnych technik i technologii oczyszczania ścieków lub ich nieopłacalności. Ponadto nie wymagano od wnioskodawców oceny możliwości retencjonowania wód kopalnianych wprowadzanych do wód powierzchniowych czy wpływu zrzuconych wód na innych użytkowników. Przyjmowano bez pogłębionej analizy podane w operatach wodnoprawnych informacje o braku możliwości zastosowania dostępnych technik i technologii służących

ochronie środowiska wodnego. Nie żądano przy tym okazania dowodów potwierdzających powyższe okoliczności lub uwiarygadniających ich wystąpienie.

Wody Polskie nie przeprowadzały również oceny skumulowanego efektu zrzucanych zanieczyszczeń, czyli oceny wpływu ścieków odprowadzanych przez wszystkich użytkowników realizujących pozwolenia wodnoprawne w danym akwenu (w danej jednolitej części wód powierzchniowych⁴², a także w sąsiadujących JCWP). W toku prowadzonych postępowań administracyjnych organy nie korzystały z danych i informacji dotyczących pozostałych użytkowników wód posiadających pozwolenia na odprowadzenie ścieków, których realizowanie oddziałuje na daną JCWP. Brak takiej oceny powoduje, że wydane pozwolenia umożliwiają odprowadzanie wód, których łączny ładunek zanieczyszczeń stanowi, co najmniej okresowo, zagrożenie dla środowiska wodnego. Wspomnieć należy, że rzetelne prowadzenie analiz w powyższym zakresie jest niezbędne do gospodarowania wodami z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju, a także zasady racjonalnego i całościowego traktowania zasobów wód powierzchniowych, z uwzględnieniem ich ilości i jakości (tj. zasad określonych w art. 1 i art. 9 ust. 1 Prawa wodnego).

Do takiej sytuacji przyczynia się po-
niekąd brak obowiązku określonego

w przepisach prawa, dotyczącego prze-
prowadzania oceny skumulowanego efektu
odprowadzanych zanieczyszczeń oraz do-
konywania oceny zasadności dopuszczenia
podwyższonych wartości stężeń chlorków
i siarczanów, a także nieokreślenie zasad
weryfikacji deklarowanego przez podmiot
niepowodowania szkód w środowisku i nie-
utrudniania korzystania z wód przez innych
użytkowników, tj. obligatoryjnych warun-
ków uzyskania pozwolenia na odprowadza-
nie wód o podwyższonej wartości stężeń
chlorków i siarczanów. NIK informowała
w 2023 r. o konieczności przeprowadzania
przez podmioty wydające pozwolenia wod-
noprawne i pozwolenia zintegrowane oceny
skumulowanego wpływu zanieczyszczeń
na stan wód przed udzielaniem zgód wod-
noprawnych. W wyniku przeprowadzonej
kontroli dotyczącej działań podmiotów
publicznych w związku z kryzysem eko-
logicznym na rzece Odrze, do Ministra In-
frastruktury sformułowano m.in. wniosek
o podjęcie działań legislacyjnych w celu
zapewnienia wykonywania obowiązkowej
oceny skumulowanego efektu zanieczysz-
czeń przez organy Wód Polskich i mar-
szałków województw⁴³. Po ponad dwóch
latach niewiele zrobiono w tym zakresie⁴⁴.

Dodatkowym utrudnieniem w rzetelnej
analizie wniosków o wydanie pozwolenia
dotyczącego ustalenia dopuszczalnych war-
tości stężeń chlorków i siarczanów jest nie-
określenie w planach gospodarowania

⁴² Dalej: JCWP.

⁴³ I. Zyman, J. Madej: *Kryzys ekologiczny na Odrze – spóźnione działania podmiotów publicznych*, „Kontrola Państwowa” nr 2/2024, s. 46-49, 52.

⁴⁴ Wystąpiono do Wód Polskich, marszałków województw i Ministra Klimatu i Środowiska o przedstawienie stanowiska wobec sformułowanego wniosku NIK oraz przeprowadzono analizę stanu prawnego i faktycznego w zakresie objętym wnioskiem pokontrolnym.

wodami na obszarze dorzeczy Odry i Wisły referencyjnej wartości przewodności elektrolitycznej właściwej w temperaturze 20°C⁴⁵ dla JCWP, do których trafiają wody kopalniane⁴⁶. W drugiej aktualizacji planów gospodarowania wodami na obszarze dorzeczy Odry i Wisły, obowiązującej od 2023 r., dla wymienionych JCWP zrezygnowano z ustalenia referencyjnej wartości przewodności elektrolitycznej, a zastąpiono jedynie określeniem „zgodnie z zasadą braku dalszego pogarszania”. Zabrakło więc punktu odniesienia do dokonania oceny, czy stan wód nie ulega pogorszeniu.

Organy Wód Polskich nierzetelnie analizowały zgodność danych w składanych przez podmioty informacjach rocznych, dotyczących ilości i jakości odprowadzonych wód kopalnianych, z warunkami określonymi w pozwoleniach wodnoprawnych. Stwierdzono osiem przypadków niezłożenia informacji rocznych o odprowadzonych ściekach, mimo prawnego obowiązku, za którego zaniechanie grozi sankcja karna⁴⁷, a także cztery przypadki przekroczenia rocznych limitów odprowadzonych wód kopalnianych określonych w pozwoleniach. Jednak Wody Polskie nie podjęły

żadnych działań wobec tych podmiotów. Ponadto nie wyjaśniano różnic w razie rozbieżności danych odnośnie do ilości i jakości odprowadzonych ścieków, wynikających z wyżej wskazanych informacji rocznych i kwartalnych oświadczeń, na podstawie których naliczane są opłaty za usługi wodne. Zaniechanie jakichkolwiek działań wobec podmiotów przekraczających roczne limity odprowadzonych ścieków oraz nieprzeprowadzanie analizy danych zawartych w informacjach rocznych nie dyscyplinuje do przestrzegania i tak mało rygorystycznych warunków określonych w pozwoleniach wodnoprawnych.

Niewystracający monitoring zrzutu wód kopalnianych

Istotne znaczenie w ocenie stanu środowiska wodnego ma stały monitoring zasolonych wód kopalnianych. W większości pozwoleń wodnoprawnych wydanych spółkom górniczym, określony obowiązek prowadzenia pomiarów jakości wód kopalnianych tylko raz na dwa miesiące, wprawdzie zgodnie z przepisami rozporządzenia w sprawie substancji szkodliwych dla środowiska wodnego⁴⁸, jest dalece

⁴⁵ Wskaźnik charakteryzujący zasolenie wód.

⁴⁶ Zgodnie z art. 29 Prawa wodnego, korzystanie z wód nie może powodować pogorszenia stanu wód i ekosystemów od nich zależnych, w szczególności nie może naruszać ustaleń planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza.

⁴⁷ Zgodnie z art. 304 ust. 1 Prawa wodnego, podmioty korzystające z usług wodnych są obowiązane do przekazywania wyników prowadzonych pomiarów ilości i jakości ścieków wprowadzanych do wód, w zakresie określonym w pozwoleniu wodnoprawnym, m.in. do organu właściwego w sprawach pozwoleń wodnoprawnych w terminie do dnia 1 marca każdego roku za rok poprzedni. Z kolei stosownie do art. 477 pkt 12 Prawa wodnego, kto nie przekazuje wyników prowadzonych pomiarów ilości i jakości ścieków wprowadzanych do wód, podlega karze grzywny wynoszącej od 1000 zł do 7500 zł.

⁴⁸ Zgodnie z § 5 ust. 7 tego rozporządzenia, podmioty odprowadzające wody pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych zostały zobowiązane do pobierania próbek wód kopalnianych w celu oznaczenia wartości substancji zanieczyszczających w regularnych odstępach czasu, z częstotliwością co najmniej raz na dwa miesiące, stale w tym samym miejscu, w którym ścieki wprowadzane są do wód powierzchniowych.

niewystarczający. Organy Wód Polskich, mimo prawnych możliwości określenia częstszego dokonywania pomiarów jakości ścieków, ustalały ich częstotliwość na minimalnym poziomie, odpowiadającym poziomowi deklarowanemu przez samych zainteresowanych we wnioskach o wydanie pozwolenia. Podkreślić należy, że nieprzestrzeżenie ograniczeń w zrzucie słonych wód, zwłaszcza w okresach niskiego stanu wód w rzekach, może doprowadzić do kolejnych katastrof ekologicznych.

O potrzebie wdrożenia systemów ciągłego monitorowania zarówno ilości, jak i jakości zrzucanych wód kopalnianych, a także monitoringu rzek przed i za zrzutem słonych wód wskazywano w literaturze przedmiotu już w 2006 r.⁴⁹ Jednak prace legislacyjne mające na celu wprowadzenie takiego obowiązku rozpoczęły się znacznie później i nie doszły do skutku. W lipcu 2023 r., w związku z wystąpieniem latem 2022 r. katastrofy ekologicznej w dorzeczu Odry, w wykazie prac legislacyjnych Ministra Infrastruktury⁵⁰ obowiązującym do 18 grudnia 2023 r., pod poz. 327 zamieszczono projekt rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie w sprawie substancji szkodliwych dla środowiska wodnego. Jedną z projektowanych zmian dotyczyła obowiązku prowadzenia przez podmioty (którym

dopuszczono wzrost sumarycznego stężenia chlorków i siarczanów do wartości większej niż 1000 mg/l) pomiarów jakości wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych w sposób ciągły do celów oznaczenia wartości substancji zanieczyszczających w zakresie: przewodności elektrolitycznej właściwej w temperaturze 20°C, temperatury, pH i tlenu rozpuszczonego (% nasycenia tlenem). W uzasadnieniu projektu rozporządzenia zmieniającego podkreślono, że mając na uwadze potrzebę podjęcia odpowiednich działań związanych z dochowaniem odpowiednich norm jakości wód powierzchniowych, przewiduje się wprowadzenie rozwiązań prawnych służących stałemu monitorowaniu tych parametrów fizykochemicznych wód powierzchniowych poniżej i powyżej miejsca zrzutu ścieków, jak również jakości ścieków w miejscu ich zrzutu. Rozporządzenie zmieniające miało obowiązywać od 1 stycznia 2024 r.⁵¹, jednak 19 grudnia 2023 r. zamieszczono nowy wykaz prac legislacyjnych niezawierający dotychczas procedowanych projektów aktów prawnych⁵². Kolejny projekt wprowadzający ten obowiązek wpisano do wykazu prac legislacyjnych Ministra Infrastruktury 9 października 2024 r. (poz. 89). Rozpoczęcie jego obowiązywania zaplanowano

⁴⁹ R. Lach, P. Łabaj, J. Bondaruk, A. Magdziej, op.cit., s. 114.

⁵⁰ Zgodnie z § 1 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 18.12.2023 w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Infrastruktury (Dz.U. poz. 2725), Minister Infrastruktury kieruje działem administracji rządowej „gospodarka wodna”. Poprzednio obowiązujące w tym zakresie rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów zostały opublikowane 28.11.2023 (Dz.U. poz. 2588) i 19.11.2019 (Dz.U. poz. 2257, ze zm.).

⁵¹ Od lipca do grudnia 2023 r. projekt rozporządzenia zmieniającego procedowany był na etapie uzgodnień, konsultacji publicznych i opiniowania. Ostatnią czynnością w ramach rządowego procesu legislacyjnego było sporządzenie raportu z konsultacji publicznych i opiniowania.

⁵² Minister Infrastruktury wskazał, że zgodnie z zasadą dyskontynuacji prac parlamentarnych, prace legislacyjne nad projektem rozporządzenia zmieniającego zostały przerwane w związku z zakończeniem IX kadencji Sejmu RP.

od 1 lipca 2025 r., jednak do tej pory nie został skierowany do uzgodnień i konsultacji publicznych. Brak narzędzi prawnych zobowiązujących podmioty do prowadzenia ciągłego monitoringu jakości wód kopalnianych nie sprzyja podejmowaniu działań służących ochronie środowiska.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że w dającej się przewidzieć przyszłości nie powstanie uzasadniony ekonomicznie i realny technicznie system odsalania wód kopalnianych oraz utylizacji produktów tego procesu⁵³. Alternatywą jest skoordynowany zrzut wód zasolonych do cieków powierzchniowych sterowany zintegrowanym systemem monitorowania i dozowania. Występują jednak liczne ograniczenia, które muszą być wzięte pod uwagę przy jego planowaniu i wdrożeniu, jak: dopuszczalne stężenia soli obowiązujące w przepisach prawa, stan wód w dorzeczach, przewidywane prognozy meteorologiczne, aktualne i przewidywane zasolenie cieków będących odbiornikami zrzutów słonych wód, aktualny stan wypełnienia zbiorników retencyjnych czy aktualne stężenie soli w tych zbiornikach. Wszystkie te ograniczenia muszą być rozpatrywane na tle operacyjnych reguł sterowania

zrzutem, w dostosowaniu do aktualnych warunków hydrologicznych i sanitarnych oraz potrzeb kopalń⁵⁴. Niewątpliwie w celu wczesnej identyfikacji zagrożeń dla środowiska wodnego oraz zapewnienia skoordynowanego systemu zrzutu wód kopalnianych ograniczającego negatywne oddziaływanie na środowisko konieczne jest monitorowanie w sposób ciągły ilości i jakości wód kopalnianych oraz stanu rzek poniżej i powyżej miejsca ich zrzutu.

Krótkookresowa retencja i dozowanie wód

Pojemność systemów retencyjno-dozujących powinna umożliwiać ograniczony i skoordynowany zrzut zasolonych wód kopalnianych w okresach suszy hydrologicznej. Im jest większa, tym lepsza możliwość stabilizacji poziomu zasolenia w rzekach, zwłaszcza w okresie niskiego stanu wód. Obecnie funkcjonują tylko dwa systemy retencyjno-dozujące, których pojemność pozwala na skuteczne ograniczenie negatywnych skutków oddziaływań na środowisko wodne. System OLZA o pojemności ok. 1 mln m³, odpowiadający wstrzymaniu wprowadzania zasolonych wód przez ok. 30 dni⁵⁵

⁵³ S. Gruszczyński, J. Motyka, J. Mikołajczak, A. Kasprzak: *Potrzeba wdrożenia zintegrowanego systemu monitorowania i dozowania wód kopalnianych do rzeki Wisły*, „Przegląd Górniczy” nr 8/2014, s. 143 i 148. Podobnie uważają R. Lach, P. Łabaj, J. Bondaruk i A. Magdziej wskazując, że zasadniczą rolę w ograniczaniu zasolenia Odry i Wisły oraz ich dopływów będą spełniały systemy hydrotechniczne, tj. kontrolowany zrzut zasolonych wód w zależności od sytuacji hydrologicznej tych rzek. Rozwiązania te wymagają opracowania systemów ciągłego monitorowania zarówno ilości, jak i jakości zrzucanych wód, a także monitoringu przed i za zrzutem w rzekach – R. Lach, P. Łabaj, J. Bondaruk, A. Magdziej, op.cit., s. 114. Z kolei G. Strozik podaje, że szersze zastosowanie odsalania wód dołowych ograniczają wysokie koszty tego procesu oraz bariera popytu na sól zaspokajanego przez kopalnie soli – G. Strozik, op.cit., s. 204.

⁵⁴ S. Gruszczyński, J. Motyka, J. Mikołajczak, A. Kasprzak, op.cit., s. 143 i 148.

⁵⁵ Zadaniem systemu retencyjno-dozującego OLZA, do którego wprowadzane są wody dołowe z pięciu kopalń węgla kamiennego jest ochrona lokalnych cieków powierzchniowych przed zasoleniem słonymi wodami w południowym rejonie Rybnickiego Okręgu Węglowego. W wypadku braku tego systemu, wody

oraz system oparty na podziemnym zbiorniku WOLA, utworzonym w wyrobiskach byłej kopalni „Czczott” o pojemności ok. 2 mln m³, odpowiadający wstrzymaniu zrzutów wód przez ok. 80 dni. Procesom kontrolowanego dozowania wód kopalnianych z wykorzystaniem tych dwóch systemów poddaje się łącznie jedynie ok. 8% ogółu wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych znajdujących się na terenie woj. śląskiego. Natomiast pozostałe zdolności retencyjne kopalń pozwalają wstrzymać odprowadzanie wód kopalnianych tylko od jednego do kilku, kilkunastu dni, co nie rozwiązuje problemu skoordynowanego dozowania wód kopalnianych w dłuższych, coraz częściej występujących okresach suszy hydrologicznej. Ponadto część z tych zbiorników wymaga przeprowadzenia remontów, oczyszczenia i utylizacji zgromadzonych osadów⁵⁶.

Ograniczone kontrole i przeglądy pozwoleń

Na organach Wód Polskich spoczywa obowiązek sprawdzania, czy warunki korzystania z wód określone w pozwoleniach wodnoprawnych są przestrzegane. Jednak czynności kontrolne oraz przeglądy

pozwoleń nie były systematycznie prowadzone wobec podmiotów górniczych. W latach 2020–2021 nie przeprowadzono kontroli ani przeglądu w spółkach górniczych (uczyniono to dopiero po katastrofie ekologicznej w dorzeczu Odry). Spośród 36 wykonanych przeglądów pozwoleń, sześć miała miejsce z opóźnieniem wynoszącym od 17 do 55 miesięcy. Ponadto w Zarządzie Zlewni w Katowicach nie wykonano obowiązkowych przeglądów pozwoleń wydanych przez starostów przed 2018 r., mimo że przepis prawa zobowiązuje do przeprowadzania przeglądów raz na cztery lata⁵⁷.

Przeglądy pozwoleń wodnoprawnych prowadzono w ograniczonym zakresie. Nie sprawdzano, czy podmiot realizuje przedsięwzięcia i działania ograniczające negatywne oddziaływanie na środowisko wodne, ustalone w pozwoleniach wodnoprawnych. Nie przeprowadzono oględzin urządzeń wodnych, tj. wylotów wód kopalnianych do wód powierzchniowych w zakresie ich właściwego utrzymania. W ramach niektórych przeglądów pozwoleń nie uwzględniano wyników pomiarów ilości i jakości ścieków za okres od ostatniego przeglądu. Czynności dokumentowano

pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych musiałyby być zrzucane do najbliższych, z reguły małych, cieków naturalnych powodując ich degradację. System OLZA to sieć kanalizacyjna składająca się z rurociągów o łącznej długości ok. 83 km, osadników powierzchniowych pełniących w razie potrzeby funkcje retencyjne, pompowni przetłaczających wody z osadników do kolektora oraz zbiorników retencyjnych zlikwidowanej kopalni „Moszczenica”. Przed wylotem brzegowym znajdowała się komora „Odra”, w której zamontowane były urządzenia do określania przepływu oraz do pomiaru przewodności elektrolitycznej właściwej w 20°C. Dane te były przekazywane do całodobowego punktu dyspozytorskiego znajdującego się w siedzibie Spółki, a sterowanie odbywało się przy użyciu programu komputerowego, pozwalającego na nadzorowanie ilości i jakości odprowadzanych zasolonych wód kopalnianych z wykorzystaniem danych z punktów pomiarowych na Odrze.

⁵⁶ Informacja o wynikach kontroli, s. 39-41.

⁵⁷ Ibid., s. 57-58.

nierzetelnie (nie były podpisane przez podmiot objęty przeglądem⁵⁸, a ponadto sporządzone protokoły nie zawierały również informacji pozwalających ustalić, jaki okres objęty był przeglądem, jakie pomiary ilości i jakości ścieków poddano weryfikacji i czy spełniały one warunki określone w pozwoleniach⁵⁹).

Oprócz przeglądów pozwoleń, również kontrole gospodarowania wodami przeprowadzone przez RZGW dokonywano w ograniczonym zakresie. Nie sprawdzano, czy podmiot wykonuje działania ograniczające negatywny wpływ na środowisko ustalone w pozwoleniu. We wszystkich kontrolach nierzetelnie dokumentowano czynności kontrolne (protokoły nie zawierały wszystkich wymaganych informacji, a ich treść nie odzwierciedlała przeprowadzenia analizy całości zebranego materiału).

Przeprowadzanie przeglądów pozwoleń i kontroli gospodarowania wodami w ograniczonym zakresie, a przede wszystkim zaniechanie weryfikacji, czy podejmowane są działania i przedsięwzięcia ograniczające negatywne oddziaływanie na środowisko, uniemożliwiało dokonanie rzetelnej oceny spełnienia wszystkich warunków określonych w pozwoleniu wodnoprawnym. Tym samym nie można było dokonać prawidłowej oceny zaistnienia przesłanek

do cofnięcia lub ograniczenia bez odszkodowania pozwolenia wodnoprawnego, określonych w art. 415 pkt 1-3 Prawa wodnego⁶⁰, w wypadku niewłaściwej realizacji obowiązku. Brak weryfikacji wszystkich warunków określonych w pozwoleniu wodnoprawnym nie dyscyplinował użytkowników wód do przestrzegania przepisów prawa i postanowień określonych w pozwoleniu oraz do podejmowania działań ograniczających negatywne oddziaływanie na środowisko wodne.

Niskie stawki opłat za usługi wodne

Stawki opłaty stałej i opłaty zmiennej za usługi wodne są zbyt niskie. Jednostkowa stawka opłaty stałej pozostaje na tym samym poziomie od 2018 r. i wynosi 250,00 zł na dobę za jeden m³/s ścieków. Z kolei stawka opłaty zmiennej nie wzrosła od 2016 r. i wynosi 0,05 zł za jeden kg substancji zanieczyszczeń wprowadzonych ze ściekami do wód. Przepisy Prawa wodnego i rozporządzenia Rady Ministrów z 26 października 2023 r. w sprawie jednostkowych stawek opłat za usługi wodne⁶¹ wprowadzają dopiero od 1 stycznia 2030 r. stawkę opłaty zmiennej w wysokości 0,10 zł dla podmiotów odprowadzających ścieki o zwiększonym zasoleniu, przy czym zastosowanie

⁵⁸ Dotyczy Zarządów Zlewni w Gliwicach i Katowicach.

⁵⁹ Dotyczy Zarządu Zlewni w Katowicach.

⁶⁰ Zgodnie z art. 415 pkt 1-3 Prawa wodnego, pozwolenie wodnoprawne można cofnąć lub ograniczyć bez odszkodowania, jeżeli: [1] zakład zmienia cel i zakres korzystania z wód lub warunki wykonywania uprawnień ustalonych w pozwoleniu wodnoprawnym; [2] urządzenia wodne wykonane zostały niezgodnie z warunkami ustalonymi w pozwoleniu wodnoprawnym lub nie są należycie utrzymywane; [3] zakład nie realizuje obowiązków wobec innych zakładów posiadających pozwolenie wodnoprawne, uprawnionych do rybactwa, oraz osób narażonych na szkody albo nie realizuje przedsięwzięć ograniczających negatywne oddziaływanie na środowisko, ustalonych w pozwoleniu wodnoprawnym.

⁶¹ Dz.U. poz. 2471.

tw. współczynników różnicujących pozwoli obniżyć należną opłatę przy spełnieniu mało wymagających warunków. Przykładowo, korzystanie z systemu retencyjno-dozującego umożliwiającego wstrzymanie odprowadzania wód kopalnianych przez co najmniej 5 dni spowoduje obniżenie stawki opłaty zmiennej o 20%, a przez co najmniej 10 dni – o 50%. Przyjęte rozwiązania mogą prowadzić do ponoszenia opłat w dotychczasowej wysokości, a nawet niższych⁶².

Konsekwencją niskich stawek opłaty stałej i opłaty zmiennej były niewielkie kwoty za odprowadzanie wód kopalnianych. W latach 2020–2023 opłaty uiszczone przez wszystkie kopalnie węgla kamiennego województwa śląskiego wyniosły jedynie od 62,4 mln zł do 70,4 mln zł rocznie⁶³. Wysokość opłat za zrzuty wód kopalnianych w porównaniu z kosztami ogółem górnictwa węgla kamiennego była niewielka – w 2023 r. udział ten wyniósł zaledwie ok. 1,5 promila. Tymczasem to odpowiednia wysokość opłat za usługi wodne powinna mobilizować przedsiębiorców odprowadzających ścieki o zwiększonym zasoleniu do ograniczania skali zrzutów wód kopalnianych (przez zagospodarowanie) lub do dozowania ich w sposób ograniczający negatywne oddziaływanie na środowisko (niezbędna budowa systemów retencyjno-dozujących). Brak zainteresowania przedsiębiorców realizacją kosztownych inwestycji prośrodowiskowych

należy wiązać z niskimi stawkami opłat za usługi wodne, które nie motywują do podjęcia takich przedsięwzięć.

Podsumowanie

Przeprowadzona przez NIK kontrola wykazała, że wprowadzanie do rzek wód pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych znajdujących się na terenie woj. śląskiego wykonywano zasadniczo zgodnie z regulacjami, jednak w sposób, który nie zapewniał ograniczenia negatywnych skutków oddziaływań na środowisko wodne. Wskazane powyżej nierzetelne działania Wód Polskich, jak też niewystarczające rozwiązania prawne w obszarze gospodarowania wodami, dotyczące m.in. prowadzenia monitoringu ciągłego jakości ścieków, dokonywania oceny skumulowanego efektu odprowadzanych zanieczyszczeń, określenia zasad weryfikacji niepowodowania szkód w środowisku i nieutrudniania korzystania z wód przez innych użytkowników (tj. obligatoryjnych warunków udzielenia pozwolenia na zwiększone wartości stężeń chlorków i siarczanów), nie sprzyjały ograniczaniu negatywnych skutków oddziaływania na środowisko wodne. Z kolei niskie stawki opłat za usługi wodne nie motywowały przedsiębiorców do podejmowania kosztownych inwestycji budowy systemów retencyjno-dozujących czy zagospodarowania wód kopalnianych. Jednak negatywny wpływ wód kopalnianych na ekosystem rzek wymaga wdrożenia ograniczeń

⁶² Przepisy prawa dotyczące możliwości zastosowania współczynników różnicujących obowiązują od 1.1.2024, zatem po okresie objętym kontrolą NIK.

⁶³ Informacja o wynikach kontroli, s. 20.

w ładunkach soli w wodach pochodzących z odwodnienia zakładów górniczych, ich restrykcyjnego przestrzegania, monitorowania w sposób ciągły ilości i jakości wód kopalnianych oraz ich odbiorników, a także kontrolowanego dozowania do cieków powierzchniowych, z uwzględnieniem różnic w chłonności rzeki uzależnionych od wartości przepływów.

W wyniku kontroli NIK sformułowała wnioski systemowe, w tym *de lege ferenda*. Pierwszy wniosek skierowany do Ministra Infrastruktury dotyczy podjęcia działań legislacyjnych w celu wprowadzenia do ustawy – Prawo wodne zmian motywujących do wdrażania rozwiązań chroniących zasoby wodne przez wydłużenie czasu retencji wód kopalnianych uprawniającego do obniżenia opłaty zmiennej. W obecnie obowiązującym Prawie wodnym przedsiębiorcy posiadający system retencyjno-dozujący umożliwiający wstrzymanie wprowadzania wód kopalnianych do wód powierzchniowych przez co najmniej 5 dni są uprawnieni do obniżenia opłaty zmiennej o 20%, a w razie wstrzymania wód przez co najmniej 10 dni – o 50%. Okres suszy hydrologicznej i związany z nią niski poziom wód w rzekach trwa dłużej niż 5 czy 10 dni, zatem retencjonowanie wody w tak krótkim okresie nie rozwiązuje problemu zrzutu wód kopalnianych podczas suszy. Premiuje

natomiast przedsiębiorców obniżaniem i tak niskich stawek opłat za posiadane już obecnie zdolności retencyjne.

Kolejny wniosek do Ministra Infrastruktury dotyczy określenia w aktualizacji planów gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry i Wisły⁶⁴ referencyjnej wartości przewodności elektrolitycznej właściwej w temperaturze 20° C, bowiem w odniesieniu do JCWP, do których odprowadzane są wody pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych, zrezygnowano z ustalenia tej wartości, a zastąpiono jedynie określeniem „zgodnie z zasadą braku dalszego pogarszania”. Obecnie brak punktu odniesienia (referencyjnej wartości wskaźnika) uniemożliwia dokonanie oceny, czy nie zachodzi dalsze pogorszenie stanu wód.

Do Prezesa Rady Ministrów wystosowano wniosek dotyczący uwzględnienia w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej, obowiązku sporządzania i przekazywania Ministrowi Aktywów Państwowych za pośrednictwem Agencji Rozwoju Przemysłu SA sprawozdania G-09.10 o skutkach środowiskowych działalności górnictwa węgla kamiennego przez wszystkie podmioty odprowadzające wody kopalniane, niezależnie od świadczonej działalności sklasyfikowanej według PKD⁶⁵.

⁶⁴ Wprowadzanych w drodze rozporządzeń Ministra Infrastruktury.

⁶⁵ W obecnie obowiązującym rozporządzeniu obowiązek przekazywania sprawozdań G-09.10 dotyczy przedsiębiorców, którzy prowadzą działalność tylko w dwóch grupach sklasyfikowanych wg Polskiej Klasyfikacji Działalności – PKD, tj. 05.1 – wydobywanie węgla kamiennego lub 09.9 – działalność usługowa wspomagająca pozostałe górnictwo i wydobywanie. Tymczasem Przedsiębiorstwo Gospodarki Wodnej i Rekultywacji S.A. w Jastrzębiu Zdroju, które odprowadza znaczne ilości wód kopalnianych systemem retencyjno-dozującym OLZA nie sporządzało takiego sprawozdania, bowiem prowadziło działalność zaklasyfikowaną do innej grupy PKD, tj. 37.00.z – odprowadzanie i oczyszczanie ścieków.

Najwyższa Izba Kontroli sformułowała także wnioski systemowe do organów Wód Polskich. Chodzi m.in. o podejmowanie działań służących gospodarowaniu wodami z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju, w szczególności dotyczącej:

- wymagania od wnioskujących o wydanie pozwolenia wodnoprawnego przedstawienia i udokumentowania realizacji przedsięwzięć i działań ograniczających negatywne oddziaływanie na środowisko;

- dokonywania oceny wpływu działalności objętej pozwoleniami na środowisko wodne;
- dokumentowania zaistnienia okoliczności i spełnienia przesłanek dopuszczających zrzut do rzek wód kopalnianych o zwiększonym zasoleniu.

WITOLD WILK

gł. specjalista k. p.,
Śląska Delegatura NIK w Katowicach

Słowa kluczowe: odprowadzanie zasolonych wód kopalnianych do rzek, zanieczyszczanie rzek, monitoring wód kopalnianych, opłaty za usługi wodne, pozwolenia wodnoprawne

Bibliografia:

1. Bieluk J.: *River as a Legal Person*, „Studia Iuridica Lublinensia” nr 2/2020.
2. Chaber M., Krogulski K.: *Problematyka wód słonych w górnictwie węgla kamiennego*, „Wiadomości Górnicze” nr 7-8/1998.
3. Gruszczyński S., Motyka J., Mikołajczyk J., Kasprzak A.: *Potrzeba wdrożenia zintegrowanego systemu monitorowania i dozowania wód kopalnianych do rzeki Wisły*, „Przegląd Górniczy” nr 8/2014.
4. Kućka M.: *Czy rzekom należy przyznać osobowość prawną?*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2025, z. 2.
5. Lach R., Łabaj P., Bondaruk J., Magdziorz A.: *Monitoring wód kopalnianych odprowadzanych do rzek*, „Prace Naukowe GIG – Górnictwo i Środowisko” nr 1/2006.
6. Skowysz A.: *O wykorzystaniu wzorów empirycznych do obliczania długości drogi pełnego wymieszania ścieków zrzucanych do rzek i kanałów*, „Przegląd Naukowy – Inżynieria i Kształtowanie Środowiska” nr 53/2011.
7. Smoliński A.: *Gospodarka zasolonymi wodami kopalnianymi*, „Prace Naukowe GIG – Górnictwo i Środowisko” nr 1/2006.
8. Stozik G.: *Bilans i kierunki utylizacji słonych wód kopalnianych z czynnych i zlikwidowanych kopalń węgla kamiennego z uwzględnieniem ich zagospodarowania w podziemnych technologiach górniczych*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk” nr 98/2017.

9. Turek M., Laskowska E., Mitko K., Jakóbiak-Kolon A.: *Mało energochłonna utylizacja zasolonych wód kopalnianych w zintegrowanym systemie membranowo-wyparnym*, „Maszyny Górnicze” nr 1/2018.
10. Zyman I., Madej J.: *Kryzys ekologiczny na Odrze – spóźnione działania podmiotów publicznych*, „Kontrola Państwowa” nr 2/2024.

ABSTRACT

Discharge of Saline Waters from Hard Coal Mines into Rivers – Illusory Protection of Aquatic Environment

As early as in 1999, in the course of an audit of the collection and use of fees and penalties for the salinisation of surface waters and for emissions of sulphur dioxide and nitrogen oxides, the Supreme Audit Office (NIK) reported significant volumes of discharged mine waters, very high salt concentrations, and a low level of their utilisation. More than two decades later, little has changed. In the years 2020–2023 5.9 million tonnes of salt were discharged with mine waters, including 2.2 million tonnes into the Odra River basin and 3.7 million tonnes into the Wisła River basin. The average salinity of all mine waters discharged was approximately 8.1 g/l, which was higher than the average salinity of the Baltic Sea, estimated at around 7 g/l. Considering both the quantity and quality of mine waters discharged into surface waters, as well as the consequences of the ecological disaster in the Odra River basin in summer 2022, it was justified to assess the implementation of obligations arising from legal provisions and water permits with regard to water use by entities discharging mine waters from mining facilities. The examination also covered the correctness of tasks performed by the authorities responsible for issuing such permits and enforcing the obligations stemming from them. The audit comprised four entities discharging the largest volumes of waters originating from the dewatering of mining facilities located in the Śląskie Region, as well as the organs of the Polish Waters (Polish: *Wody Polskie*), i.e. the Regional Water Management Authority in Gliwice and the Catchment Management Boards in Gliwice and in Katowice, as well as the Regional Inspectorate for Environment Protection in Katowice.

Witold Wilk, senior public audit expert, Regional Branch of NIK in Katowice

Key words: discharging saline waters from mines to rivers, river pollution, monitoring of mining waters, fees for water services, water permits